

אין המלך נכנס כהדיוט

וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדַנִּי ה' אֶתְּהָה חֲלֹלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וּכְגִבּוֹרֹתֶיךָ: אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הִהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן: וְיִתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שְׁמַע אֵלַי וְיֵאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוֹד בְּדַבְרֵךְ הַזֶּה: (דברים ג כג-כז).¹

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מס' דעמלק פרשה ב

"וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה כְּתוּב זֹאת זְכוּרֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאֶזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ" - מגיד שאותו היום נמשח יהושע דברי ר' יהושע.²
 ר' אלעזר המודעי אומר: זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז, שנים חשו ושנים לא חשו. משה נתן לו רמז ולא חש, יעקב נתן לו רמז ולא חש, דוד ומרדכי נתן להם רמז וחש.³
 משה מנין? "וְשִׁים בְּאֶזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ". אמר: יהושע מנחיל ישראל את הארץ ובסוף משה עומד ומתחנן שנאמר: "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר".⁴
 ... "וְיִתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" - ר' אלעזר בן שמוע אומר: "בִּי" דבר קשה הוא, מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן. שמא תאמר בגיני? תלמוד לומר "למענכם" - בגינכם ולא בגיני. אתם גרמתם לי שלא אכנס לארץ. "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ" - אמר לו דייך עד כאן.⁵

... עדיין היה עומד ומבקש כל אותן הבקשות. אמר משה לפניו: ריבונו של עולם, כלום נגזרה גזרה שלא אכנס לה - "לכן לא תביאו את הקהל הזה" - במלכות, אכנס לה כהדיוט!⁶ אמר לו: אין המלך נכנס כהדיוט. עדיין היה עומד ומבקש כל הבקשות ההם, אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, הואיל ונגזרה גזרה שלא אכנס לארץ לא כמלך ולא כהדיוט, אכנס לה במחילת קסריון שהיא מתחת לפמיס.⁷ אמר לו: "ושמה לא תעבור". אמר לפניו: ריבונו של עולם, הואיל ונגזר עלי שלא אכנס לא מלך ולא הדיוט ולא במחילה של קסריון שהוא מתחת לפניס, מעתה עצמותי יעברו את הירדן. אמר לו: "כי לא תעבור את הירדן הזה". ר' שמעון בן יוחאי

¹ מדרשים ופירושים רבים נאמרו על הסיבה מדוע לא נכנס משה לארץ ישראל. החל במדרשים שקושרים זאת לתחילת שליחותו של משה: "והצל לא הצלת את עמך - מכאן נטל משה את הדין שלא יכנס לארץ" שמות רבה ה כב, בדברינו [אותם הנתונים תחת הבנין](#) (בפרשת שמות), דרך מדרשים הקושרים את גורלו של משה עם גורלו של דור המדבר: "שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר" במדבר רבה יט יג, "אם אתה נקבר כאן אצלם, בזכותך הם באים עמך" דברים רבה ב ט, בדברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) בפרשה זו, וכלה במדרש הנפלא על קנאת משה ביהושע: "[עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה](#) - אהבה שאהב משה ליהושע ומה שקינא משה ביהושע" דברים רבה ט ט, בדברינו אלה בפרשת וילך. הפעם נראה שמצאנו את התשובה האולטימטיבית - "אין המלך נכנס כהדיוט". האמנם? האם נמוק זה ישכנע את משה להסכין עם הגזירה?

² שכבר כאן יועד יהושע להיות המנהיג שיכניס את בני ישראל לארץ. אך מה הקשר למחייית עמלק? ולמה הטלת משימה זו על יהושע מונעת ממשה להיכנס לארץ? ושימו לב מי הוא התנא שאומר דרשה זו - ר' יהושע!

³ על יעקב שגם לא חש בעקבות רמז שניתן לו ועל דוד ומרדכי שכן חשו והבינו את הרמז, ראו בהמשך הדרשה שם: "יעקב נתן לו רמז ולא חש, שנאמר: והנה אנכי עמך ושמרתך (בראשית כח טו) והוא היה מפחד ויירא, שנאמר: ויירא יעקב מאד וייצר לו (שם לב ח) - אדם שהקב"ה הבטיחו היה ירא ומפחד? אלא שאמר יעקב אבינו: אוי לי שמא יגרום החטא. דוד נתן לו רמז וחש שנאמר: גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך (שמואל א יז לו) - אמר דוד: וכי מה אני ספון שהיכתי חיות רעות אלו? אלא שמא עתיד ליארע לישראל דבר והם עתידין להינצל על ידי. מרדכי נתן לו רמז וחש שנאמר: ובכל יום ויום מרדכי מתהלך וגו' (אסתר ב יא) אלא אמר מרדכי איפשר חסידה זו תנשא לערל זה? אלא שמא עתיד ליארע לישראל דבר והם עתידין להינצל על ידה". ואנו נתמקד במשה שלא חש. דוד ומרדכי חדו וליעקב יש הסבר - ראו דברינו [אין הבטחה לצדיק בעולם הזה](#) בפרשת ויצא. נשאר משה כיחיד שלא חש ובלי סיבה? על כך בסוף הדף.

⁴ חלק זה של המדרש מסביר את הקשר לפרשת בשלח. כבר במלחמת עמלק בציווי למשה: "שים באוזני יהושע" יכול (צריך) היה משה, אילו חש, להבין שהוא לא יזכה להיכנס לארץ. את שהמדרש עומד לומר לנו בהמשך.

⁵ גם חלק זה של המדרש הוא עדיין מבוא לעיקר הדברים שיבואו. הקב"ה כביכול מאזין לדברי משה אל העם: "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" ומתערב וגוער במשה: "רב לך". הנח לעם, הרי אתה יודע (צריך לדעת, אילו חשת) שהסיבה היא אחרת לגמרי.

⁶ משה מפרש את הגזרה של מי מריבה "לכן לא תביאו את הקהל הזה" - תביאו כמנהיגים. נכשלתם כמנהיגים ולכן "לא תביאו", אבל אולי "תבואו" כן, כאזרחים מן השורה.

⁷ בפשר קטע זה של המדרש סייעני פרופ' אלחנן ריינר וזו הצעתו: בספרות חז"ל, 'ירדן' מתייחס לחלק הדרומי של הנהר, בפרט מיריחו ועד ים המלח. ראו תוספתא בכורות פרק ז הלכה ד: "נהר היוצא ממערת פמיס ועובר בימה של סופני (אגם החולה) ובימה של טבריה (כנרת). אף על פי ששמו ירדן אין מתחשב עם הירדן. איזהו ירדן? מבית יריחו ולמטה" (וכן בבבלי בכורות נה ע"ב). הקב"ה גוזר "כי לא תעבור את הירדן". משה חותר (תרתי משמע) ומבקש מחילה (תרתי משמע) על מנת להיכנס לארץ ישראל שלא דרך הירדן (או מעקף מצפון למקורות הירדן גם בהגדרת הירדן בימינו). ובשבח הניסיון הבלתי נלאה של משה לחפש כל דרך להיכנס לארץ ולא להסכין לגזרה, כבר האריכו מדרשים רבים. ראו בפרט ספרי דברים פסקא כח על המשל על שני העבדים שגזר עליהם המלך שלא לשתות יין.

אומר: אינו צריך, והלא כבר נאמר "כי אנכי מת בארץ הזאת ואינני עובר את הירדן" וכי איפשר למת לעבור? אלא שאמר לו: משה, אף עצמותיך לא יעברו את הירדן.⁸

ר' חנניה בן אידי אומר: משה היה בוכה על עצמו ואומר: "כי אתם עוברים את הירדן" - אתם עוברים ואני איני עובר. אחרים אומרים: היה משה מוטה על רגליו של אלעזר ואמר לו: אלעזר בן אחי, בקש עלי רחמים כשם שבקשתי על אהרן אביך, שנאמר: "ובאהרן התאנף ה' להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן" (דברים ט כ).⁹

ספרי במדבר פרשת פינחס פסקא קלד – חש משה

... והלא דברים קל וחומר ומה אם משה חכם חכמים גדול גדולים אבי הנביאים אף על פי שידע שנגזרה עליו גזירה לא מנע עצמו מן הרחמים, קל וחומר לשאר בני אדם, שנאמר: "ואתחנן אל ה' " (דברים ג כג) במיני תחנונים.¹⁰

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: ברור שהשימוש במונח "מלך" לגבי משה כאן הוא סמלי ומושאל, אבל באמת ישנם מקורות מהם ניתן ללמוד שלמשה היה מעמד או ממש דין של מלך. ראו ויקרא רבה לא ד, שמות רבה מח ד, נב א וברמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה יא: " ... ומשה רבינו מלך היה". ואולי כך גם יהושע עפ"י הפסוק ביהושע א יח: "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמָּהַר אֶת פִּידוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבַר יְהוָה לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יוֹמָת וְכוּ' ". ראו במדבר רבה יד ו.

מים אחרונים 2: בהקשר עם מתן האפשרות ליהושע להנהיג, השווה עם מדרש ויקרא רבה יא ו: "כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה" ... כל שבעת ימי המלוואים היה משה משמש בכהונה גדולה וכסבור, שלו היא". האם לא האפיל משה על אהרון כל אותם שנים?

⁸ וכן הוא במכילתא דרשב"י שם. ובספרי במדבר פסקא קלה הנוסח הוא: "אמר לו: אם לאו, אכנס כהדיט. אמר לו: אין המלך נכנס כהדיט. אמר לו: אם לאו, אעשה תלמיד ליהושע. אמר לו: רב לך, אין הרב נעשה תלמיד לתלמידו. אמר לו: אם לאו, אכנס דרך אויר או דרך חלל. אמר לו: ושמה לא תבוא. אמר לו: אם לאו, עצמותי יעברו את הירדן. אמר לו: כי לא תעבור את הירדן הזה - וכי המת יכול לעבור? אלא אמר לו: משה, אף עצמותיך לא יעברו את הירדן". נוסח מדרש ספרי מזכיר את המדרש על קנאת משה ביהושע שבפרשת וילך (ראו הערה 1 לעיל), אבל נראה לנו נכון יותר לקשר את הדברים לנושא חילופי דורות ומשמרות, עליו דנו בפרשת פנחס. משה לא יכול להיכנס לארץ, לא בחייו ולא אחרי מותו, כי זו הטריטוריה (תרתי משמע) של יהושע. לא רק נוכחותו כ"אזרח פשוט", גם קבר של המנהיג האלהי מהדור הקודם שאליו יעלו לרגל, מסכן את מעמדו של המנהיג הנוכחי. הירדן הופך להיות קו פרשת המים של ההנהגה. משה היה יכול לשאת את עצמות יוסף איתו ארבעים שנה, יהושע לא יכול להיכנס לארץ עם עצמותיו של משה. "וזרח השמש ובא השמש". גם ככה האפילה דמותו של משה על תקופתו של יהושע. ראו יהושע פרק א. מאות שנים אחרי כן יתמודדו חז"ל עם דמותו של משה, "יכניסו ויוציאו" אותו בבית המדרש כרצונם (מנחות כט ע"ב, במדבר רבה יט ז ועוד), אבל לא בדור שבא מיד אחריו. המלך מת ואינו יכול לחזור ולהיות הדיט.

⁹ עיקר עניינינו הפעם הוא מוטיב אין המלך נכנס כהדיט, אך קשה שלא להמשיך בקריאת הדרשה בה משה מוסיף ומתחנן. קשה בפרט התיאור איך משה נופל לרגליו של אלעזר אחיינו. ומה הוא אומר לו? הוא מזכיר לו את חטאי אביו בעגל! אך כאן מדובר על הכניסה לארץ שנמנעה ממשה ומאהרון כאחד בשל חטא מי מריבה! ראו הפסוק במיתת אהרון, במדבר כ כד: "יִאָסֹף אֶהְרֹן אֶל עַמּוֹ כִּי לֹא יָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מָרִיתֶם אֶת פִּי לְמִי מְרִיבָה". שם לא התפללת משה על אהרון אחיך שאולי בכל זאת ייכנס לארץ, וכאן על עצמך אתה מתחנן ונופל לרגל אלעזר בנו? האין המשך דרשה זו מעצים עוד יותר את הטענה שמה "לא חש"?

¹⁰ לא נשאר את משה כיחיד "שלא חש" (ראו סוף הערה 3 לעיל) ונצא חושים להגנתו. חש משה גם חש, אלא שחביבה עליו ארץ ישראל כל כך למענה הוא מוכן לספוג הכל. זאת ועוד, כבר אמרו גם חכמים בגמרא ברכות י ע"א: "אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים". אפשר שאמנם לא חש משה בציווי "שים באזני יהושע" שבמלחמת עמלק. אבל חש גם חש בהמשך. וכשם שמרדכי חש שלקחת אסתר מסמלת שישראל עתידים להינצל על ידה, וכשם שדוד חש שהצלחתו במלחמתו עם הארי מסמלת את תפקידו כמושיע עם ישראל, וכשם שיעקב חש שהתנאי שעשה גם לאחר שניתנה לו ההבטחה יהיה סמל לדורות שאין הבטחה לצדיק כי "שמא יגרום החטא", כך מצטרף משה לחשים ולא מרפה מתחנוניו הגם שהוא יודע שאין להשיב את הגזרה. וכל זאת על מנת ללמדנו שלעולם יש להתפלל ואין ייאוש בעולם הזה כלל.